БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндевилеттингеге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ЯНВАРЬ 12 СРЕДА № 9 (8777).

Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ ФИДЕЛЬ КАСТРО-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

ГАВАНА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштадыр СЭКП-ниң делегациязы январь 10-да Сантьягодан Гаванага келген. Делегация Чилиниң коммунистиг партиязының 50 чыл оюнуң байырлалынга кириштинген.

Совет аалчыларны Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро, Компартияның ТК-ның секретары, Революстуг чепсектиг күштерниң министри Рауль Кастро, Компартияның ТК-ның Секретариадының кежигүнү, Революстуг чазактың министри Карлос Рафаэль Родригес, ТК-ның Секретариадының кежигүнү Блас Рока, албанның оске-даа кижилери уткаан.

Кубага чоруп турган үеэ-де А. П. Кириленконуң болгаш эштер Ф. Кастро, Р. Кастро, К. Родригес, Блас Рока оларның аразында найыралчы беседа болган.

Ол-ла хүн СЭКП-ниң делегациязы Гаванадан үнүшкен.

БАШТАЙГЫ НЕДЕЛЯДА

Чаа 1972 чыл онзагай чылдарының биредзи. Тоску беш чылдың йиги чылында Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюн байырлаар. Ол тоогулуг болуушкунга төлептиг ужуражырының социалистиг чарыжы ажыл-ишчи бүрүзүн чалчаа чедишкиннерге сорук киргген.

Сорук киирикчи чарыштың киржикчилериниң биредзи Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи январьның баштайгы неделязын бедик көрзүтлерлиг дооскан. Эрткен чылдың даалгазын бир ай бурунгаар ажыр күүседиткен дагжылар 6 хүн дургузунда 8570 тонна бедик шыныарлыг хөмүр-дашты хереглекчилерге чүдүрүп чоруткан. Ол каш хүннериниң күш-ажылчы маадырлары экскаватор машинистери Николай Дресвянников, Анатолий Филиппов болгаш оскедаа ишчилер болган. Олар хөмүр-даш казып тыварының хүн үлүүн 150—200 хуу күүседип келген.

Даг-белеткел ажылы база үргүлчүлээн. Черниң кырында казын каазын аштаарын Дмитрий Адрианов удурткан экскаватор машинистери база чедишкиниг күүсеткен. Беш чылдың йиги чылының сорулгаларын кыска хуусаада күүседириниче дайынчы кыйгының эгези болган бир-ги неделяда олар 20 муң тонна даш-довуракты самосвалдарга чүдүрүп, чайлаткан.

Разрезте дагжыларның эрткен 6 хүнде база бир тиилелгези бар. Ол дээрге, мыын үениң иштинде январь, февраль, март айларда былдалап, чаза тепсир черлерни сээннээш, тепсип доозупканы болур. Ол тиилелгениң ачызында ам үш ай иштинде чаза тепсишкин кылырын манаваан, бүгү дагжыларның үзүк-соксаал чокка, бедик бүдүрүкчүлүү-биле шалыпчы ажылдаарынга делгем орук ажыттынган.

Д. САРЫКАЙ,
разрезте инженер.

* * *

Январьның баштайгы неделязында Кызылдың алгы заводунуң мурнакчы бригадалары 735 ажеш кидис идикти, 740 ажеш хөм идикти пландан ажыр бүдүрүп кылган.

Заводтуң ишчилери 17 муң 500 рубльдиг продукциязын сайгарар турган, ону 17 муң 800 рубль түүге сайгарып саткан. Бо ышкаш күш-ажылчы чедишкиннери № 1, 2, 3 автотранспорт бүдүрүлгелери, туйбу заводунуң коллективи чедип ап, беш чылдың йиги чылын бедик көрүзүүлерге үлажчылаарынга бүзүрелдиг базымны кылган.

(БИСТИҢ КОРР.).

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШЧЕ!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш тоску беш чылдың планын өмыдыралга боттандырар дээш, Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле Совет Тываның күш-ажылчы коллективтери бедиткен чаа хүлээлгелерни ап турар.

Мында Кызыл хоорайның чамдык үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң хуралдарынга алган социалистиг хүлээлгелерин парладывыс.

ОРУЛГАЛЫГ БОЛДУРАР

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бүгү көргүзүүлер талазы-биле бүдүрүлге планын 1972 чылдың декабрь 28-те күүседир соругга салган.

Пландан ажыр 20 муң рубльдиг продукциязын, 2,5 муң кубометр тудуг ыяжын, 300 кубометр дилиг материалдарын, 0,5 муң рубльдиг базың херекселдерин белеткен үндүрер. Бүдүрүп үндүрер дилиг материалдарын болгаш базың херекселдерин эң эки шыныарның негелделериге дүүштүр кылырын чедип алыр. Мурнакчы технологиялыг арганларын ажыглап, ажыл шагының чидириглерин эвээжедип турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн планнаныдан 0,5 хуу бедидер.

Бүдүрүлгениң орулгалыын чедип ап, оон сан-хоо байдалын быжыглап, камналга чурумун сагып турган, 1972 чылда пландан ажыр 5 муң рубльдиг орулгазын алыр. Беш чогаадыкчы савалдарны бүдүрүлгеге шиигээдип, оон чылда барык-ла 2 муң рубльдиг кампалгазын алыр.

Тожуда Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунга улуг хемчеңдиг механизастаан складтың тудуун, амыдырал хандырылга корпузун болгаш өске-даа чугула капитал тудугларны кылыр. Кызылда ыяш дилер пехти делгемчидип, чаарты кылыр. Ийи-ийи квартиралыг ийи чурттадга базыңнарын чылдың йиги-үшкү квартал ында тудар. Тандыда Дус-Хол чанында 20 орунлуг дыштанылга базыңның йиги квартал ында тудуп доозар. «Кара-Хаак» совхозка болган № 3 школага шеф дузазын көргүзер.

БОТ-ҮНЕНИ ЧИИГЕДИР

Кызылдың алгы заводунуң ажыл-ишчилери чаа беш чылдың йиги чылында шалыпчы ажылдап, бо чылда продукция бүдүреринің болган сайгарарының планын декабрь 28-те күүсеткеш, 10 муң рубльдиг бараанын планнаныга немей сайгарарын хүлээген. Ол улуг сорулганы боттандырары-биле бир муң ажеш чиик хөм идиктерни, 300 ажеш кидис идиктерни белеткээр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктааткан пландан 0,1 хуу өстүрер.

Продукция бүдүрериниң хереглээр хөм болгаш пос айманаан камныг чарыгдап турган, 5 муң дөрбелчин дециметр постуу, 300 кг дүктү намнап алыр. Техниктиг чогаадылга ажылын идепкейжидип, 10 савалды бүдүрүлгеге ажыглап, оон барык-ла ийи муң рубльдиг кампалгазын алыр. Идиктер кылыр цехке тыва национал аастаалгалыг хереженсаныктарны болгаш өске-даа хевириниң туфльдерин кылырын йиги квартал ында шиигээдип алыр. Бедик шыныар-биле кылдынган продукцияның бот-үнезин 0,05 копеекке чиигедир.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА, УЛУГ ЭРГЕЛЕР

Профэвилелдериниң мурнуига партия улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны салып турар. Олар эргелеп башкарыганың бүгү талааларынга ажылчы чоннарны калбаа-биле хандыкшыдып, күрүне планнарын ажылдап кылырындан эгелээш, бүдүрүлге бүрүзүнүң ажылын башкарарынга чедир идепкейлиг киржир, үлетпүр, тудуг болгаш албан организация, ажыл-агый коллективтериниң бүүрүлге болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазынга чугула рольду ойнаар хүлээлгелиг.

Тываның профэвилел организациялары чер-черде партия органнарының удуртулгазы-биле чурттуң өске бүгү черлериниде ышкаш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Олар организация талазы-биле бижыгып, сан талазы-биле өскен. Хөй-хөй профэвилел комитеттери ажылчы чоннарның ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылды дээштиг чорудуп, оон-биле ажыл-агыйның болгаш социал-культураның айтырыгларын чедишкиниг шиитпирлээринге идепкейлиг киржин турар апарган. Ындыларга «Сүт-Хөл» совхозта, «Тыва кобальт» комбинатта, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде профэвилелиниң каттышкан комитеттерин база Кызыл садыгда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, дааранылга комбинадында, «УТКА 25 чылы» совхозта болгаш өске-даа коллективтерде профэвилел организацияларын хамаарыштырып болур.

Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде бүгү ажылчыннар социалистиг хүлээлгелиг. 8 бригадага коммунистиг ажылды деп атты тывыскан. Олар шуптузу социалистиг хүлээлгезин күүседип турар. Хөй-хөй чолаачылар 1972—1973 чылдарның үлүүнде ажылдап турар. Мында местком бүдүрүлге чорудулгазынга идепкейлиг киришпишаан ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирген. Ажылчыннарның хөй нуруузу хөй-шиитичи даалгалыг, спортчу секцияларга идепкейлиг киржип турар. Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү» комбинатта, «Сүт-Хөл» совхозта профэвилел комитеттери сөөлгү чылдарда бүдүрүлге чорудулгазын организастаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, техниктиг чогаадылганы хөгжүдериниң социалистиг чарышты организастаарының айтырыгларынга идепкейлиг киржип келген.

Оон-биле кады чамдык профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазы амгы үениң болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделерин чедир харыылаа шыдавайн турар. Ол дугайын «Профэвилелдерингe партийжи удуртулганың дугайын» чугаалашкан СЭКП обкомунуң эрткен чылдың октябрьда болган III пленумунга болгаш оон соонда эрткилээн партия райкомнарының пленумнарынга чоптүү-биле демдеглээн. Чамдык коллективтерде профэвилел комитеттери ажыл-херек дээш харыысалганы кошкатканындан амыдыралчы эң чугула айтырыгларже ханылап кирбее чоруктар ам-даа үзүткаттынмаан. Кыдыынган анализтен ап көөрге блете профэвилелдериниң месткомнарының 30 хуу хирези аар-саар үүрмек айтырыгларже кичээнгей салып, боттарының хуралдарынга колдуунда-ла аараан кижилерге эмчиниң берген бюллетенин ёзугаар акша төлеп бээриниң, янзы-бүрү билдиришкиннериниң дугайын сайгарып көөрүнге өйлежип турар. Ындыг чижектер «Совет Тыва» совхозта, Чадааныың, Кызылдың амыдырал хандырылга комбинаттарында профэвилел комитеттериниге турган.

Күш-ажыл дугайында хоойлуну сагыры болгаш ажылчы чоннарның күш-ажылының камгалалы дээш контрольду профэвилелдери боттандырар хүлээлгелиг. СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн «Ажылчы чоннарның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаары профэвилелдериниң кол сорулгаларының биредзи болуп артышаан. Чижээ, ажыл шагындан дашкаар ажылдары системажый берген, чугула эвес черге-ле кижилер дыштаныр хүннеринде дыштанмайн баар ындыг бүдүрүлгелериниң бисте ам-даа бары, техниканың айыыл чок чоруунун ажылын чамдык черлерде багай чорудуп турары чажыт эвес-ле болгай. Шак мындыг таарымча чок чоруктарны чайладырынга профэвилелдери хөй үүлдү кылып болурлар».

Мындыг четпес чижектерни бистиң республиканың чамдык бүдүрүлгелериниден көргүзүп болур. Чижээ, Кызылдың сүт заводунуң, эзт комбинадының база № 3 АТБ-зиниң дирекция черлери план күүседир деп чылдагаанналаш, чамдык байырлал болгаш дыштаныр хүннерде безин ажылчыннарны ажылдады бээр таварылгалар бар, а оларда профэвилел организацияларының ол дугайында чөпшээрели чок ийикне, азы ону тоомча чокка эрттирип турар.

Оон-биле чергелештир ийи-чаңгыс кичээнгей чок удуртукчулар боттарының эрге-дужаалын ажыглаан, ажыл-ишчилерни кайы-хамаан чок ажылдан үндүрер чоруктар база бар. Кызыл-Мажалыктың нефть базазынга, Кызылдың сүт, туйбу заводтарынга, «Сукпак» совхозка болган өске-даа коллективтерге ындыг чижектер тургулаан. Ылаңгыя «Сукпак» совхозтуң дирекция чери (директору эш Юртаев) чамдык херээжен ажылчыннарны «силерниң ашактарыңар хоорайда ажылдап турар-дыр, янчаңгаш маңаа ажылдатпас мен» дээш, оларны ажылдан үндүргеи. Ол ужур-дүрүм чок дужаалды ында ажылчын комитеди (даргазы турган эш Туметей) билиш турза-даа, херекке албаан. А үүле судуң шыпныг шиитпири-биле ол ажылчыннарны ажылынга катап тургускан.

Саатты болгаш чаш уруглуг херээженнерни бир ажылдан өске ажылче кайы хамаан чок шилчидер азы: «бодуунуң эки турац-биле хосталып алыр дугайында билдиришкинден бижи» деп «сүмелегилээр» таварылгаларны дугайында чаалар редакцияга база кээп турар. Бо үстүнде дег кижи шыдажыр аргажок фактылар-биле профэвилел органнары шиитпирлиг демисежир ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң эрткен чылдың сентябрьда бадылаан Чарлыы-биле «Профэвилелдериниң фабрика, завод, чер-чер комитеттериниң эргелериниң дугайында» Дүрүмде оларның эрге-хүлээлгелерин улам калбарткан болгай. Профэвилелдериниң эргелерин калбартканы, ол эргелерни хүн бүрүнүң практиктиг ажылынга чоп ажыглаары база бүдүрүлгеге, күш-ажылынга болгаш амыдырал чурттаалага, культурага ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаары дээш профэвилелдериниң харыысалгазын бедидип турар. Сорулга үүл дизе, чаа Дүрүмде көрдүнген эргелерни профэвилел комитеттери кандыг-даа таварылгада долузу-биле ажыглаары, ажыл-агыйларның болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчуларында көрдүнген үүлдерни бүрүн сагаан турарын чедип алыры болур.

Профэвилел организациялары боттарының мурнунда харыысалгалыг сорулгазын, улуг эргелерин партия органнарының хүн бүрү удуртулгазы, доктаамал деткимчези-биле боттандырын турар. Партияның шугуму үүл дизе, профэвилелдериниң ролюн болгаш оларның ажылының деннелин улам ынай бедидери болур деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде онзалап демдеглээн. Ынчаңгаш партия организациялары оларга удуртулганы доктаамал эжиждер, боттуг дуланы, доктаамал деткимчени көргүзер хүлээлгелиг. Ындыг таварылгада олар боттарының мурнунда салдынган харыысалгалыг сорулганы чедишкиниг күүседип шыдаар апаар. Профэвилелдериниң амыдыралында чугула болуушкун — оон XV съездизинге күженишкиниг гула болуушкун — оон XV съездизинге күженишкиниг белеткенмишаан, профэвилел организациялары партия органнарының удуртулгазы-биле боттарының дайынчы арганнаараан, организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деннелин улам бедидер ужурлуг.

Тываның автосептелге заводунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың баштайгы чылының күрүне планын шупту көргүзүүлер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Тодаргайлаарга, продукция сайгарар талазы-биле чыл планын декабрьның 20-де күүсеткеш, чыл тончузунге чедяр 31 муң рубльдиг продукциязын пландан ажыр сайгарар деп бедиткен хүлээлгени алгаш, ону 41 муң рубльге чедирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн коллективке чылда 3,9 хуу өстүрер тургаш, херек кырында 4,5 хуу чедирген. Сес муң рубльдиг арыг орулгазын алган.

Бүдүрүлгениң ол бүгү чедишкиннеринде хоорай Советиниң депутады Константин Тимофеевич Кукариниң удуртканы автомобильдер септээр слесарьлар бригадазының киргген үлүг-хуузу биче эвес.

Автомобильдер септээр мастерскаяның делгем-чырык өрээлинге кирип келдим. Ында ажылдаарынга бүгү байдалдараны таарыштырып тургускан болду. Мастерскаяда хөй-даа эвес дөрт септекчи бар. Кижи бүрүзү бодунга ондашкан ажылын кылган турлар.

Бригаданың ажылының дугайында чугаалап бээри-биле Константин Тимофеевич Кукарийден диледим. Ол аалаан боданып тургаш, хүлүмзүрүй аарак биске мынчаар харыылады:

— Бистиң бригада эрткен чылдың дөртү квартал ында дөрт автобус септээр хүлээлгелиг тургаш, ону ажыр күүсеткеш, бүдүрүлгеге бригадалар аразында социалистиг чарыштың типлекчизи боон үндүвүс. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 119 хуу, бүдүрүлге планын 108 хуу күүсеттивис.

— Ол бүгү чедишкиниг үндезини үүдел?—деп чугаа эреп айтырдывыс.

— Кол-ла үүве—күш-ажылдың сагылга-чуруму. Ону сагын турар бис. Ажыл шагы үзер болгаш септелгени багай ынарлыг кылыр улус бистиң бригадада шуут чок. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оон хамааржыр үүве болгай.

Бригаданың мурнакчы септекчилериниң дутайында ол мынчаар чугаалады:

— Бистиң бригаданың кежигүннери боттарывыстың аравыста социалистиг чарыштыг бис. Ынчаңгаш кижи бүрүзү эжин ажын мурнуку одуругже киреп кызар. Мен бодум бүдүрүлгенің хоочун ажылдакчыларының биредзи коммунист Андрей Михайлович Лапатин-биле чаржып турар мен. Мурнакчы септекчилер Д. Кукарин, И. Микачев, А. Лапатин ай бүрүзүнүң планын доктаамал 140—160 хуу күүседип турарлар. Олар үүле план-графикти күүседириге эвес, а кылган ажылының шынарын эжиждеринче кичээнгейни салганнар.

Алышкылар Дмитрий биле Константин Кукариннер бо бүдүрүлгеге ам 15 чыл ажылдап, ол үеде планныг онаалдаының күүсетпейн баргаң таварылгалар оларга черле турбаан. Дмитрий Тимофеевич Кукарин эрткен чылын Абаканның политехникумун бот-өөредилге-биле дооскан.

Константин Тимофеевич Кукарин депутат хүлээлгезин база багай эвес күүседип турар. Ол бодунуң соңгукчулары-биле ужуражып, амыдыралчурталганың хөй талалыг айтырыгларын олар-биле чугаалажып, оларны шиитпирлежип турар.

Чаа чылдың баштайгы хүннериндеи тура бригаданың септекчилери коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алыр дээш ажылдан киришкен. Бир дугаар квартал да олар 4 автобусту септеп, ажыглалга хуусаа бетинде киреп хүлээңгеннер.

Олар Төрээн чуртунга соңгук киришкиниг ажыл-ишчиле барааш болуп, беш чылдың чаа ийиги чылынче бүүрелдиг базымнар-биле эгелеп киришкени кончуг өөрүнчүт.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: бригаданың мурнакчы слесары коммунист И. М. Микачев; хоорай Советиниң депутады, бригадир К. Т. Кукарин (оң талазында).

ДЕПУТАТ, ООҢ БРИГАДАЗЫ

ЭШ ДИНМУХАМЕД АХМЕДОВИЧ КУНАЕВКЕ

Силериниң алдан хар харлаанынарны таварыштыр, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң сураглыг ажылдакчызы Силерге, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Динмухамед Ахмедович, чаагай кадыкшыдыы, хөй чылдарда чурттаарыңарны болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чуртка коммунизмниң типлелгези дээш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны Силерге күзеп тур бис.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ЭШ Д. А. КУНАЕВКЕ СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партиявың болгаш Совет күрүнеиниң мурнунга улуг аңы-хавыяазы дээш база торуттунген хүнүшдеп бээр алдан хар харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш Динмухамед Ахмедович Кунаевке Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскышаан, Ленин ордени болгаш «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1972 чылдың январь 11.

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме «Чыраа-Бажы» совхозка соңгукчулар-биле ужуражкан. Ужуражыышкынга совхозтуң Хорум-Даг, Чыргакы салбырларының соңгукчулары база келген.

Ол депутат-биле ужуражыышкып «Алдан-Маадыр» совхозка, Ленин аттыг. «Искра» колхозтарга база эрткен.

Эш Мендуме соңгукчуларга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң III-кү сессиязының шиитпирлерин таныштырып, кодээ ажылагый ажылдакчыларының мурнунда салдынган тоску беш чылдың сорулгаларын күүседириниче оларның кичээнгейин углаандырган.

Ужуражыышкынга соңгукчулар сапал-оналын бергеннер. Ылаңгыя «Алдан-Маадыр» совхозтуң топ салбырындан С. Монге-Назын, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырдан К. Хуналдай, «Искра» колхозтан А. Ховадыг, Ленин аттыг колхозтан О. Аракчаа олар боттарының саналынга эрткен чылда ол ажыл-агыйларның чедип алган чедишкиннерин демдеглеп, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң III сессиязының шиитпирлерин коллектив бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазының программазы кылдыр хүлээп ап турарын илергейлээн.

Бригаданың ажылының дугайында чугаалап бээри-биле Константин Тимофеевич Кукарийден диледим. Ол аалаан боданып тургаш, хүлүмзүрүй аарак биске мынчаар харыылады:

— Бистиң бригада эрткен чылдың дөртү квартал ында дөрт автобус септээр хүлээлгелиг тургаш, ону ажыр күүсеткеш, бүдүрүлгеге бригадалар аразында социалистиг чарыштың типлекчизи боон үндүвүс. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 119 хуу, бүдүрүлге планын 108 хуу күүсеттивис.

— Ол бүгү чедишкиниг үндезини үүдел?—деп чугаа эреп айтырдывыс.

— Кол-ла үүве—күш-ажылдың сагылга-чуруму. Ону сагын турар бис. Ажыл шагы үзер болгаш септелгени багай ынарлыг кылыр улус бистиң бригадада шуут чок. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оон хамааржыр үүве болгай.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ПОЛИТИКТИГ КОНСУЛЬТАТИВТИГ КОМИТЕДИН ЧЫЫЛДЫРАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР

Чедип алдынган дугуражулганы ёзугаар Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң эвлечлиг чөвүдел хуралы 1972 чылдың январьның ийиги чартыында Прагага болур.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ—УЛУСТУҢ ПЛАННАРЫ

Бистиң республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның, оон Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын изии-биле деткип турар. Ол дугайын районнарга болган партия активиниң хуралдары база катап херечилеп турар.

ЧАДААНА

Чоон-Хемчик районнуң партия активиниң Чадаана хоорайга болган хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин улуг идепкейлиг байдал-биле чугаалашкан.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** аңаа илеткел кылган.

Санал бергеннер шуптузу партияның съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның оон Политбюрозунуң улуг ажылды чоруткаының дугайын чугаалап, оон ачызында бистиң күрүнеистиг делегейге алдар-хүндүзүнүң улуу-биле бедээнин, Төрээн чуртувустуң социализмниң акы-дуңма чуруттары-биле харылзаазының улам быжыкканын демдеглеп турган. Беш чылдың даалгаларын күүседир талазы-биле хемчеглерни база чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүүзүнүн турар. Актив хуралының киржикчилери эрткен чылдың түңнелдерин база бүгү талазы-биле анализтеп көргеп. Үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуглар планнарын ажыр күүсеткеп. Кодээниң ажылышчилериде чедишкиннер база бар. Активке оон-биле кады шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни салган, четпестерни илереткеп, ылаңгыя мал ажылынга хөй хорамчаны болдургаш, чамдык ажыл-агыйларда малдың продуктулуун кудулаткан, кыштагладыышкында четпестер бар.

Хуралдың хүлээп алган резолюциязынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле үүлдүзүнүн, беш чылдың йиги чылында районнуң ажыл-ишчилери планнарны күүседир талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырын партияга бүзүреткен.

Активтиг хуралынга 1972 чылда районнуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

ШАГААН-АРЫГ

Улуг-Хем районнуң партия активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың Улус-чу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап илеткел кылган.

Районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин изии-биле үүлдүзүнүн хүлээп алган. Социалистиг тургузутнуң улуг амыдыралчы күжүн, делегей болуушкуннарының бүгү чорудулгазынга бистиң күрүнеистиг оскен салдарын санал бергеннер демдеглеп турган.

Районнуң ажыл-ишчилериниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын чедишкиниг күүседири партияның съездизиниң шиитпирлерин чедишкиниг боттандырарының ниити хөрээнге улуг салышкын болур дээрзин актив хуралының киржикчилери демдеглээн. Олар чедип алдынган чедишкиннерни демдеглеп, четпестерни шугумчүлекчи ёзу-биле анализтээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериниң планнарын күүседиринге курлавырларны четче ажыглап шыдаваан, часкы ажылга белеткелди база четпес чорудуп турар, мал кыштагладыышкынында четпеотер база бар.

Чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган резолюциязынга хуралдың киржикчилери партияның XXIV съездизиниң соонда СЭКП ТК-ның, оон Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле үүлдүүзүнгеп.

Активтиг хуралы 1972 чылда Улуг-Хемниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгезин база чугаалажып көргеп болгаш хүлээп алган.

САМАГАЛДАЙ

Тес-Хем районнуң партия активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүг деп көргеп.

СЭКП обкомунуң кежигүнү, республиканың көдээ ажылагый министри **Т. Т. Ласоо** аңаа илеткел кылган.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринде ССРЭ-ниң делегей туружун быжыглаарынче, тайбыцны камгалаарынга бистиң күрүнеиниң ленинчи быжыг үткүлүн илереткенин хуралга үүве чугаалап эштер районнуң ажылчы чоннарының мурнундан онзалап демдеглээннер. Ынчаңгаш тес-хемчилер беш чыл планының даалгаларын чедишкиниг күүседир дээш бүгү күжүн харажок бээрин олар илереткеннер.

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш оон Политбюрозунуң ажыл-чорудулгаларын долузу-биле үүлдүг деп көрүп турар резолюцияны активтиг хуралынга хүлээп алган.

Деткиир, дузалаар

Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр будүрүлгезинин, тудугунуң болгаш кодээ ажылгайынын ажыллакчылары «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединин докталалын таныжып көргеш, ону амыдырал кырынга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Хөй-хөй тудуг, будүрүлге организациялары 1971 чылдың планын күүседипкеш, чаа чылла белиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Төп Комитеттиң докталын бүгү партия организацияларынга, Ак-Довурак хоорайга болгаш район төвүнге партия активинин хуралдарынга чугаалажып, социалистиг чарышты организастап турарында чедер, четпестерни ханы анализтеп, бо талазы-биле хемчеглерни ажыллап кылгылаан.

Кайда-ла ажыл-ишти эки организастаан болдур, ында күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедик болуру чугаажок. Социалистиг чарышты «Тыва даг-лугу» комбинатта эки организастаан. Ак-довуракчылар даг-лугу арыглаарының чыл планын декабрь ийиде-ле ажыр күүседипкеш, чыл төнчүзүнге чедир 2 мун ажыг тонна сорттуг даг-лугун пландан ажыр будүрген. 34 мун литр кыыр-чаар материаллы, 700 мун киловатт-шак электроэнергияны, 34 мун рубльдин авторезинаның камнап алган.

Комбинатта коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик ат дээш 1105 кижи демисежин турар болгаш ол бедик атты ам 518 ажылчынга тывыскан. Оон ангыла 40 бригада, цех, участок ол атты чедип алыр сорулганы салган. Комбинаттың энергоцехте 4 участок, 11 бригада ол бедик аттың эзлери болган. Комбинатта организастаан мурнакчы дуржулганың школаларында 800 ажыг ажылчын өөренип турар.

Ак-Довурак хоорайның туудуг организацияларының аразында чарышты база багай эвес тургускан. «Тыва даг-лугу» тудуг эргелери, үлетпүр будүрүлгелер комбинаты, № 14 механизация эргелелиниң участогу социалистиг чарышты багай организастап келген. Сөөлгү үеде бо будүрүлгелерде байдал элээн экижээн. Үстүнде алаан организациялар көргүзүг болгаш Хүндүлел салбыраларын чаартып кылгылаан. Мында көргүзүг материалларын четчелеп, көскү агитацияны экижиткен. Тудугжу бригадалардан Данзырык Калларооолдун, Сергей Сендажинин, Мөнге-Назын Дмитровтуң бригадалары тиилекчи болуп турар.

Чоокка чедир Кызыл-Мажалыктың септелге-тудуг участогу планын күүсетпес, күш-ажылдың будүрүкчүлүү куду болуп, үргүлчү шүгүмчүлелип келген. Ам ында байдал база өскерилген. Чарышты ажылчыннар ортузунга калбартканының ачызында бо коллектив чыл планын декабрь эгезинде-ле 102 хуу күүседипкен. Ол участоктун ажылчыннарының ортузунда мурнакчы дуржулганың школазын ажыткан, ону коллективтин удуртукчузу Хомушку Дембик удуртуп, кичээлдерни солун эрттирип турар. Участоктун чыл планын күүседиринге Ооржак Хаажыктын, Ооржак Чучуктун тудугжу бригадалары болгаш Сарыглар Эник-оол, Семён Сарыглар оларның үлүү улуг болган.

Чарышты организастаарын улам экижидер дээш чамдык эки хемчеглерни «Шекпээр» совхозта, «Большевик» колхозта парткомнар алган. «Социалистиг хүлээлгени күүседиринге коммунистернин хууда кижилгези» деп айтырыгны коммунистернин нинти хуралдарынга чугаалажып көрген. «Шекпээр» совхозтуң Сугдуг организацияларының аразында чарышты база багай эвес тургускан. «Тыва даг-дугу» тудуг эргелери ноябрь айның ортан үезинде чыл планын күүседипкен. «Тыва даг-лугу» тудуг эргелели, үлетпүр будүрүлгелер комбинаты, № 14 механизация эргелелиниң участогу социалистиг чарышты багай организастап келген. Сөөлгү үеде бо будүрүлгелерде байдал элээн экижээн. Үстүнде алаан организациялар көргүзүг болгаш Хүндүлел салбыраларын чаартып кылгылаан. Мында көргүзүг материалларын четчелеп, көскү агитацияны экижиткен. Тудугжу бригадалардан Данзырык Калларооолдун, Сергей Сендажинин, Мөнге-Назын Дмитровтуң бригадалары тиилекчи болуп турар.

Техника септелгезин эки чорудуп, часка бүрүн белеткелдиг ужуражыр дээш, чарышты «Большевик» колхозтуң механизаторларының аразында эки тургускан. Колхозтуң септекчи механизаторлары 6 тракторну, 6 андазынны, 5 сеялканы септээр хүлээлге алгаш, ону ыракта ажыр күүсеткеннер. Чоокта чаа ол колхозтуң малчыннарының хуралынга эрткен чылда алган социалистиг хүлээлгелериниң түүнделдерин чугаалажып, чаа чылда малчыннар чаа-чаа белиткен хүлээлгелерни алгылаан. Малчыннар Хомушку Эрес-оол, Д. Б. Хирлиг-оол, Саая Очур-оол, Александр Саая, саанчы Зоя Саая оларның бедик көргүзүглерни чедип алганын демдеглээн. Колхозтуң малчыннары 1972 чылда үс төрүүр башка онааштыр 90 хураганны, 80 бызааны, 75 кулунну камгалап алырын даанганнар.

Төп Комитеттин докталын чамдык организациялар, ажылагыйлар эки боттандырбайн турарын демдеглээр апаар. «Барлык», «Дон-Терезин» совхозтарда, тууйбу, сүт заводтарында, № 1 мехколоннада докталдың сөөлүнде эки чаартылгалар, эгелээшкиннер көзүлбейн турар.

Чаа чылда эрткен чылдың четпестерин чайладып, эки ажылдаар апаар. Социалистиг чарышка коммунистиг күш-ажылдың киржикчилериниң санын көвүдедип, чаа ёзу-биле ажылдаарын үе негеп турар.

Х. МОНГУШ.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

СОРУКТУГ ИШЧИЛЕР

Эрткен ажыл-агый чылын «Тэзли» совхозтуң Бай-Тал салбырында эки көргүзүглүг дооскан малчыннар эвээш эвес. Оларның бирээзинге дуржулгалыг хойжу коммунист Салчак Байыс-оолович Төрештейни хамаарыштырып болур. Ол бодунуң өг-бүлезиниң ээзи Ария Намнаңовна-биле 1954 чылда бир кодан хойну хүлээп алгаш, оон бээр үргүлчү хойжулап, төрүүр үүс хойга онааштыр чыл бүрүде эвээш эвес хураганны ап келген.

Бай-Тайганың агаар-бойдузу кадыг, ширин. Маңаа чайын—изиг, кыжын—соок, чамдыкта хаг-шуурган база болгулаар. Хойжунуң ажылынга таварышкылаар ындыг бергелер турза-даа, Төрештейлер ону шыдамыккайы-биле ажып эртип, бедик көргүзүглерлиг болуп турар. Сөөлгү он чылдың чыл бүрүзүнде төрүүр үүс хойга онааштыр 90-дан 112 чедир хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг ажыг дүктү кыргып ап келген.

Ынчаарга тоску беш чылдың баштайгызы — эрткен 1971 чылда хойжу коммунист үүс башка онааштыр 98 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг 500 грамм дүктү алган.

Хоочун дуржулгалыг кадарчылар чайын эки оттуг черлерге хонаштар солуп чорааш, хойну эки семиртип алыр, кыжын хүр чаагай кыштагладып турар. Кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген. Эрткен чылын 20 тонна сигенни, өөк суланы бодунуң күжү-биле белеткеп алган. Кажаларны база эки септеп кылган. Ынчангаш амгы үеде Улуг-Ховуда эки одарларлыг кыштаанда хоюн хүр чаагай кыштагладып турар. Хойжу өг-бүле тоску беш чылдың ийиги чылында эрткен чылдыындан эвээш эвес көргүзүглерни чедип алырын хүлээнип, улам күжениишкиннинг ажылдап турар.

К. НАМЗЫРАЙ.

МОСКВА. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының атмосфера физиказының институдунда академик А. М. Обуховтуң удуртулгазы-биле Черниң болун чылыдар радио херелдээшкининиң шинчилелин чорудуп турар.

Бо шинчилелдерни «Космос-243» спутникке делегейге эң-не баштай боттандырган. Спутниктен алынган медээлерни ажылдап кылганы болза, радиодиапазонда хемчээкчилер үүгле геофизика шинчилелдеринге ажыктыг эвес, харын ону улус ажылагыйынга база калбаа-биле ажыглап болурун көргүскен. Чижээ, алдынган информацияны анализтээн үезинде Кара далайдан Соңгу Уралга чедир девискээрде хөрзүниүн температуразын болгаш шыгын илередир, ажык далайда чалгыгларның девискээрлерин тускайлаар аргалыг болган.

ЧУРУКТА: кол эртем ажылдакчызы Дмитрий Тимофеевич Матвеев радиометрия аппаратуразын хынап тур.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң түрүүвүстү

АЖЫГЛААЛДА КИРГИЛЭЭН

● **АШХАБАД.** Ачактың газконденсат тывыш черинде газ чыыр дөртку пунктунуң сөөлгү блогу ажыглалда кирген. Туркменияда бо байлак тывыштыг черниң бүгү будүрүлге комплекизиниң тудуу доозулган. Тудугжулар болгаш тывышчылар ону ажыглалга кииреринге үүгле сес айларда ажылдаан.

● **ЧЕРКАССЫ.** Область төвүнүң кыдызында силикат тууйбунуң заводун туткан. Ында бүгү будүрүлге чорудулгаларын механизастаан болгаш автоматчыткан. Чаа заводтуң чылда күчүзү—100 миллион саныг тууйбуну будүрер. Ол болза Черкассының тудуг материалдар трезиниң бүгү тууйбу заводтарының ам берип турар бүгү продукциязының барык чартык кезии-дир.

● **БРАТСК.** Братскиниң ыяш үлетпүр комплекизиниң ийиги эзлчээниң баштайгы будүрүлгези—канифоль-экстракцион заводу продукцияны берип эгелээн. Бо заводту Польша Улус Республиканың берген дерии-биле дерээн. Аңаа чылда 10 мун тонна канифольду, а ол ышкаш скипидарны, флотация үстү болгаш өске-даа продукцияны будүрер.

● **НАЛЬЧИК.** Кабардин-Балкарияның найысылалында «Стройдеталь» заводу ажыглалда кирген. Чаа будүрүлге чылда 25 мун кубометр демир-бетон конструкцияны болгаш 12 мун дөрбелчин метр чазанылга кылыгларын будүрер. Бо болза республикада тудуг материалдары будүрер талазы-биле бешки улуг завод-тур.

(СЭТА-ның корр.).

Январь 12 — Карачаево-Черкес автономнуг областың 50 чыл ою

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Карачаево-Черкес автономнуг область 50 чыл оюн демдеглеп турар. Автономнуг областың кайгамчык чедиишкиннерин Совет эрге-чагырганың чылдарында бичии улустарның чедип алган чедиишкиннери-биле холбаштыр көөр херек. Шаанда карачаевтернин, черкестернин, ногайларның амыдырал-чуртталгазы дыка аар-берге болгаш карацгы-будүүлүк чорааны билдингир. Олар ядыы-турецги, үжүн-бижик чок, карацгы-дүмбей байдалга чурттап чорааннар...

Амгы үениң Карачаево-Черкесиязы — бедик хөгжүлделиг кодээ ажыл-агыйлыг индустриалдыг область боон турар. Чурттуң чес эзилдирер заводтарынга Уруптуң руда байлакшыдып, арыглаар комбинадының продукциязы кээп турар. Ол комбинаттың бирги эзлчээниң тудуун хуусаадан дыка эрте дооскан. Черкесияның химия заводу лак-будук үлетпүрүнүң будүрүлгелериниң аразынга социалистиг чарышка мооң-биле ам дөрт чыл улаштыр бирги черни эзлеп турар. Ол ышкаш чаныс вольтулуг аппаратура кылыр заводтуң продукциязын барык 50 чурттар ап турар. Областың заводтарынга кылып үндүрген быштактың шынары база тергиин эки. Ынчангаш ону бистиң чуртта болгаш даштыкыда-даа улуу-биле хереглеп турар. Аул саныында-ла школа, клуб, библиотека, магазиннер бар апарган. Школачылар боттарының төрээн дылы-биле өөренип турар.

Областың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чарышты калбарткаш, тоску беш чылды база-ла эки көргүзүглер-биле эгелээн.

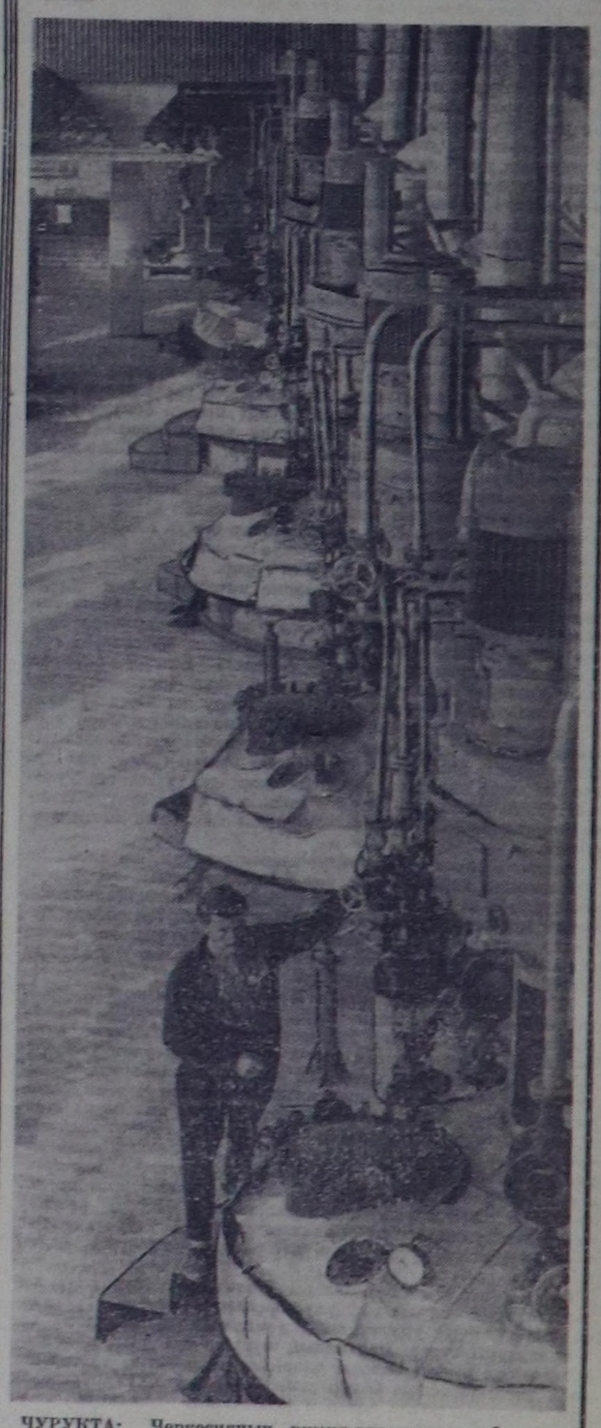

ЧУРУКТА: Черкесияның химия заводунуң карбамидтиг чуктар кылыр цехиниң реакторлуг салбыры. Бо заводта будүрүлге чорудулгаларын механизастааны болгаш автоматчытканы бедик деңнелдиг боон турар.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кижи болгаш хоойлу

ХООЙЛУ-ДҮРҮМ ПРОПАГАНДАЗЫНЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

«Партия организациялары, профовиледдери болгаш комсомол хоойлу-дүрүмнү бүгү хамаатылар болгаш албан-дукаалдыг кижилер шыңгыы саглаан турарын чедип алыр, ажылчы чоннарга эрге-дүрүм кижизидилгезин күштелдирер ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Резолюциязында айыткан.

СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң аразында үениң иштинде СЭКП ТК болгаш Совет чазак эрге-дүрүмнү үрээр чоруктарны болдурбас, кем-керек үүлгедиишкиннери-биле демиселди күштелдирер, хоойлу-дүрүмнү быыглаар база эрге-дүрүм пропагандазының ролюн бедидер дээш улуг хемчеглерни ап чоруткан.

Күш-ажыл, ашак-кадай боуру болгаш чер, суг, эдип чаар күш-ажыл хоойлуларының үндезинвери, кадык камалалының дугайында хоойуларны, а ол ышкаш ниитилел амыдыралының эң чугула алаларын углап-баштап турар республика кодекстерин болгаш хоойлуларын бүгү онуң калбаа-биле чугаалаалын көргениниң ээнда хүлээп алган болгай. Олар дээре чугула хоойлу-дүрүм актыары болур.

Кижи болгаш ниитилел. Кижи болгаш күрүне. Партияның XXIV съездизи бо айтыдгарже улуг кичээнгейни алган. Кижинин социалистиг ге-хүлээлгелерин бүгү талаыг болгаш долузу-биле тодалыры, хөгжээн социализм үзинде күрүне болза, үүгле ниитилелдин эвес, харын күшкылчы кижи, хамааты бүрүнүң сонуургалын илергейн болгаш хандырын турар олитиканы кол организация олур. Сагылга-чурумнут болуун, ниитилелдин мурнунга рганизастыг болурун хамаа бүрүзүнден негээри күрүнин хүлээлгези болур. А амааты бүрүзү совет хоойлунуң болгаш күрүнениң айыткан бүгү үүлдерин чугаа чокка күүседир хүлээлгелиг.

Совет хоойлу ниитилел хөгжүлдезиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзырангайжыыр. Партияның XXIV съездизиниң айтыышкынынга дүүштүр юристер чоокку чылларда совет күрүнениң хоойлуларының чаңгыс аай чыындызын тургузар болгаш хамыктың мурнунда ажыл-агый чорудулгаларының үүл-бүрү кезектерин системажыдар.

Эрге-чурум үрээр чорукту баш удур болдурбас талазыбиле организас-кижизидилгелиг, баш бурунгаар сагындырар элээн хемчеглерни алган. Бо бүгү ажыл социалистиг эрге-чурумну быыглаарынга, кемниг херек үүлгедир чорукту болгаш ниитилелге удур өске-даа үүлгедиглерни баш удур болдурбазынга дээштиг салдарлыг.

Кемниг херек үүлгедир чорукту долузу-биле уаутказар дугайында сорулгаларны боттандырарынга улам боттуг болгаш таарымчалыг байдалдарны бистиң чуртувуста тургузуп турар.

Кемниг херек үүлгедир, хөй-ниитинин корум-чурумун каржызы-биле үрээр; социалистиг өнчү-хөреңгиге хол дээр, социалистиг ниити чуртталганың норма-чижектерин болгаш моралын хүндүлевес чоруктарбиле демисел чугула сорулга болуп артпышаан турар. Ындыг үүлгедиглер-биле демисежири, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың партия, комсомол, профовилед болгаш өске-даа хой-ниити организацияларының харыысалгалыг чугула сорулгазы болур. Амгы үеде күштүг болуп турар хоойлу-дүрүмнүң негелделерин хажык чокка күүседири, ооң системаларын практика кырынга ажыглаарын экижидери—бирги чергениң ужурдуглуг айтырыгы. Ону чедиишкинниг шиитпирлээри күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырынга, ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурбас дээш демиселге болгаш тоску беш чылдың сорулгаларын чедиишкиннинг шиитпирлээринге совет хоойлунуң ролюн бедидер.

Ам-даа бистиң республикада чамдык кижилер, харын-даа будүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң удуртукчулары безин хоойлуну, ылаңгыя күш-ажыл хоойлузун эки билбейн турар чоруктар бар. Бо ажылды чогуур деңнелге тургузары чугула.

Ажылчы чоннарны бедик идейлиг болгаш хамааты кижиниң бедик медерелдиг чоруунга кижизидери хоойлу-дүрүм үрээр чорукту баш удур болдурбазынга шиитпирлиг рольдут дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Хоойлу-дүрүмнү быыглаары—ол дээрге үүгле күрүне аппарадының сорулгазы эвес, харын хөй-ниити организацияларының база сорулгазы дээрзин партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Ынчангаш хоойлуларны шыңгыы сагыырын, ажылчы чоннарның хоойлу-дүрүм кижизидилгезин экижидерин чедип алыры хөй-ниити организацияларының бир чугула херээ. Хоойлуну, эргени хүндүлээри кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну улам ыңай быыглаарынга, социалистиг ниити-чуртталганың чүбүмүн сагыырынга хамаатыларны кижизидеринге прокуратура, юстиция, суд иштики херектер болгаш күрүнениң өске-даа органнарының ролю улуг. Оларның хөй-ниити организациялары-биле бир демниг ажылдаан, ол сорулганы боттандырары негеттинин турар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле бистиң республиканың юридиктиг албан черлери хоойлу-дүрүм билиглерин пропагандалаар дээш биче эвес ажылдарны кылып турар. Эрткен чылын совет хоойлу-дүрүм айтырыгларының талазы-биле 2227 лекцияны болгаш илеткелди, Кызылда болгаш районнарда радио болгаш телевидениеге 500 ажыг дамчыдылганы кылган. Хоорайларның, районнарның ажылчы чоннарынга чер-черде хоойлу-дүрүмнү сагып турарының байдалын, социалистиг өнчү-хөреңгини оорлаар, төтчеглээр, хулиганнаар, өске-даа кемниг херектер үүлгедир чоруктар-биле демиселди күштелдирериниң дугайын чонга тайылбырлап келген. Республика солуннарынга юристерниң бижээн материалдарын парлаарын уламчылап турар. Мурнуку чылдарга бодаарга хоойлу-дүрүм пропагандазының деңнели элээн идепкейжээн.

Бо ажылдың эки үре-түңнелдиг болурун чедип алыры кол сорулга болур. Ол хемчеглер чоннуң хоойлу-дүрүм талазы-биле билиин, культуразын бедидерин, корум-чурумну быыглаарын, кемниг херектер үүлгедиишкиннерин баш удур болдурбазын хандырар ужурлуг. Янзы-бүрү арга-биле пропаганданы калбартың чорукталы бистиң республикада эрге-чурумну сагып турарының байдалынга дээштиг салдарны чедирген. Чамдык эки түңнелдер чедип алдынган.

Бистиң сорулгавыс хоойлу-дүрүм темаазынга лекцияларның, беседаларның, солуннар болгаш радио, телевидение черлерин дамчыштыр пропаганданың үүгле санын көвүдиринде эвес, харын ажылчы чоннарның ортузунга хоойлу-дүрүм пропагандазының деңнелин, дээштиин бедидериниң угландыр ол ажылды организастаарын экижидери болур.

Бо ажылдың бистиң республикада чоруп турарын анализтеп көөрге, чамдыкта ону план чокка, чурттакчылыг черлерде байдалдарны ханызы-биле өөренип көрбейн чорудуп келген. Юристер чамдык коллективтерге ховар аалчылар. Чоннуң янзы-бүрү бөлүктериниң, ылаңгыя кодээ чоннуң база аныяктарының ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды экижидери негеттинин турар. Чорутса чогуур лекцияларның, беседаларның, илеткелдериниң темаларын чоннуң кандыг-даа кеззэнге таарымчалыг кыдыр тургузуп, пропаганданы калбартыры чугула.

Республиканың Юстиция министерствозу СЭКП обкомунуң административтиг килдизи, ИХМ, прокуратура, республиканың дээди суду, профовиледдериниң область төвүлели болгаш өске-даа органнар-биле кады хоойлу-дүрүм пропагандазын экижидеринче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. Юстиция министерствозунуң чанынга «Кижи болгаш хоойлу» деп аас журналының штаттан дашкаар редколлегиязын тургускан. Ооң 1972 чылда чорудар ажылының планын чогаадып кылган. Республика солуннарын болгаш радио, телевидение черлерин дамчыштыр пропаганда чорударынче мергежилдиг юристерни, активчилерни хаара туткан. Оларның темаларын суд, прокуратура, милиция, профовиледдер, комсомол ажылдакчыларынга туштузунда үлеп берген. Ол ышкаш лекцияларның, беседаларның чижек темазын республиканың бүгү суд черлеринче чорудуп берген.

Бо чугула ажыл-херекти чер-черге боттандырары улам идепкейжип турар. Күш-ажылдың, хамааты байдалдың, ашак-кадай болурунуң, чурттала болгаш колхоз хоойлужудулгазының, ажылчы чоннарның калбак массаларының сонуурган турары өске-даа темаларга хоойлу-дүрүм пропагандазынче кичээнгейни салыр. Аныяктарның болгаш назы четпээннериниң ортузунга кижизидилгени күштелдирери чугула айтырыгларның биреэзи. Суд, прокуратура, милиция, комсомол ажылдакчылары оларның ортузунга лекцияларны, беседаларны доктаамал чорудар апаар.

Салдынган сорулгалар болгаш ажылдап кылган хемчеглер четпестерни чайладырын, пропаганда ажылының деңнелин бедидерин, ооң арга-хевирлерин сайзырангайжыдарын хандырар. Республиканың чер-черлеринге хоойлу-дүрүмнү быыглаар дээш ажылды күштелдирери, хоойуларны, социалистиг моральдың негелделерин хажык чокка күүседириниң ёзузунга хамаатыларны кижизидеринге ол улуг идигни бээр ужурлуг.

А. ХОВАЛЫГ,
Тыва АССР-ниң юстиция министри.

СЕКЦИЯЛАР АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр чоп ртузунга лекция пропагандазын улам экижидер — «Билиг» ниитилел организацияларының чугула сорулгазы.

Бо талазы-биле бистиң республиканың «Билиг» ниитилел рганизациязы эвээш эвес ажылды чоруткан. Ниитилелдиң те организацияларының саны 175 чедир өскен. Номчуп тур лекцияларның утка-шыпары белээн. Оон-биле кады теетиктиг болгаш бүзүрүлге-экономиктиг конференциялар, атиктиг кежээлер доктаамал эртип турар апарган. Ол ышкаш республикада ниитизи-биле 32 улусчу университет ургустунган, оларның ажылы экижээн.

Бо бүгүнүң дугайын дүүн Кызылдың Политиктиг чыдыышкын бажыңынга болуп эрткен бистиң республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черниң V пленумунга демдеглээн.

Лекция пропагандазын тодаргай угланыышкынныг чорудар талазы-биле улуг дузаны «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларынга районнарда тургускулаан тематиктиг секциялар чедирип турар. Манаа хамаарыштыр «Билиг» ниитилелиниң Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга организацияларының баштаар черлериниң ында тематиктиг секцияларны удуртуп турарының дугайын пленумга база чугаалашкан.

Чөөн-Хемчикте «Билиг» ниитилелинде 7, а Бай-Тайгада—8 секциялар ажылдап турар. Оларның ажылының талазы-биле илеткелдер кылган болгаш санал берген эштер ол секцияларның ажылында чедер, четпестерни илеретпишаан, моон соңгаргы сорулгаларын тодаратган. Кол-ла үүве — секцияларның ажылын экижиттишаан, кол-кол темаларны секциялар аайы-биле хуваары; СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринин, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун доктаалының, ССРЭ-ниң Дээди Совединин үшкү сессиязының материалдарының дугайында лекция, беседаны улам хөй-биле чорудуп, ооң дээштиин чедип алыры, ферма, бригадаларга, ырак черлерде чурттап турар малчыннарга лекция пропагандазын күштелдирери: «Билиг» ниитилелиниң районнар конференцияларын бедик деңнелге эрттирери болур. Оон-даа өске тодаргай хемчеглерни эйыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленум «Билиг» ниитилелиниң республика конференциязын бо чылдың апрель айда чыылдырар деп шиитпирлээн.

КОММУНИСТИҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

МОСКВАНЫҢ АЛЧЫЛАР бажыныңга ала чайгаарла парлалга конференциязы эгелей бээр. Даштыкы журналистерниң айтырыгларынга совет инженер мынчаар харыылап турган:

— Заводтар, фабрикалар, шахталар, инек кажаалары, элеваторлар дээш бис хөй тудуг кылып турар бис деп чүве силерге билдингир боор... Ол бүгүнү тудуп тургузуп тура бис коммунизмни база тургузуп турар бис. Бо хамык чүве аная чугаа эвес болдур ийин. Мен коммунист кижи болгай мен, ону силер база билир боор силер.

Юлий Райзманның «Сээн үе-черген» деп фильми ынчаар төнер. Бир катап Райзмандан «Уран түүлге бодуларның сорулганарны канчаар билип чоруур силер?» деп айтырарга ол «Сээн үе-черген» деп кинода маадырның сөстери-биле харыылап каан.

Кинога дөртен беш чыл дургузунда ажыллап келгеш, Юлий Райзман он сес фильм кылып үндүрген. Ол фильмнерни жанр аайы-биле көөр болза, аңгы-аңгы—трагедиялыг эпопеядан эгелээш, музыкалыг комедияга чедир бар. Ам Райзманның хөрү чеден чоокшулай берген. Кижиниң назыны ол хире апарганда дажыр тура чок апаар. А. Райзман ындыг эвес: оон ажыл хүнү чеди шак чартыктан эгелээш, орай дүнеге чедир уламчылаар. (Райзман «Мосфильм» киностудиязында режиссёрлар каттыжылгазының уран түүл талазы-биле удуртукчузу). Ол эштериниң тырттырган плёнкаларын көөр, лекция номчуур, чаа артистер-биле таныжар дээш хүнедир хөй-ле ажыл кылыр. Райзманның тургузуп турар киноларынга тырттырарын күзеп турар кижилер эңмежок.

Райзманның эки артистер тывар талазы-биле мергежилдин кончуг. Ол шаанда бир катап кинога ойнадыры-биле сураглыг театр артизин чалап эккелген. Артист кинога бир дугаарында ойнап турган болгаш таарыжып чадап шаг болган. Бир катап артист режиссёрну кыдыынче чалап аппарган, мени шуут чорудувудуп кор деп дилээн. Ынчан Райзман арын будуп таарыштырар кижи-биле сымыранышкаш, артисти өскээр будуурун дилээн. Оон соонда артист кино тырттырар шөлче үнүп кээрге хамык улус кайгай берген: арын, бажын таарыштыр будуп каан артистиң Ленинге дөмейи кончуг болган.

— Владимир Ильич Ленининиң өвур-хевирин силер тургузар апаар эвес силер ыйнаан—деп, режиссёр чугаалаан. Шынап-ла ол артист—Борис Шукин Ленининиң ролюн театрга болгаш кинога бир дугаарында ойнап күүсеткен.

РАЙЗМАН КИНОГА ойнаар артистерни ону тырттырып эгелээриниң ушчок мурнунда-ла дилеп эгелээр. Ол дилээрде үүгле даштыкы өвүр-хевири дөмей кижилерни эвес, а иштики сагыш бодалы база кинонуң маадыры-биле дүгжүр кижини дилээр чаңчылдыг. Райзманның он сес фильмнери тема талазы-биле аңгы-аңгы, ынчалза-даа олар идея талазы-биле чугула фильмнер болуп турар. Бежен чылдар мурнунда чогаал бижип чораан шулукчүүн-даа дугайында («Райнис»), чедимче чок болган өг-бүле-даа дугайында («Амыдыралдың кичээндирии») көргүзүп тура амгы үениң ниитилел үжүрдүзалыг айтырыын доктаамал көдүрүп чораан. Кижилерниң амы-хуузунда салым-чаяанын, болуушкуннарның ниитилел өскүлдези-биле сырый холбаалыын Райзман кончуг эки көргүзүп билир.

«Долгандыр турар делегейнин дүвүрээзиниг айтырыгларындан бөгүн кижи аңгыланып алыр аргазы чок—деп, режиссёр онзалап турар.— Ол бүгү бистен кааа-даа калбас... Эртен-даа, хүндүс-даа, кежээ-даа солун, радио, телевидение социал тургузугнуң айтырыгларын, чаа дайынның айылын, аныяк салгалдың кижизидилгезиниң дугайын соксаал чок сагындырып чоруур. Бо бүгүнүң дугайын экран таварыштыр сүмележип чугаалажыксаам келир».

Телевиление Райзманның «Коммунист» деп кинозунга түскай дамчыдылга организастаан. Аная ол бодунуң туружунуң дугайында мынчаар чугаалаан:

«Кинематограф түскай идеалдарны идепкейлин-биле деткиир ужурлуг деп кезээде санап турар кижи мен. Уран түүл сагыш-сеткилди хайындырар, оттурар сорулгалыг. Амыдыралдың болуушкунун боду бодап билиптер кылдыр кижилерни өөредириндеп бедик сорулга уран түүлде чок. Эрткен үени анализтеп, келир үениң дугайында бодап тура, ында кол чүве түл деп чүвени тодарадыр болгаш ону чогалдыкчы чорукка көргүзер ужурлуг. Мен бодарымга бөгүн ындыг кол чүве политика болгаш хөй-ниитиниң бодал-чүткүлү».

Райзман чоокта чаа кинорежиссёр Микеланджело Антониони-биле Римге ужурашкан. Итали режиссёр кижилериниң характерин ханызы-биле шинчилеп көөрүүге ынак, ынчангаш Райзман ону онзалап хүндүлээр чораан. Ынчан ол ужуражылга үезинде Антониони хөй-ниитиниң болуушкуннарынга бодунуң хамаарылгазын илередирин кыспайп, үүгле аная көргүзерин оралдажыр мен. А оон ынай чурттап турар үемни эрттир, ниитилелдиң нарын айтырыгларынга харыы бериптер аргам чок деп чугаалаан.

Райзман Москвага ээп келгеш, ол сөстерни бижип алгаш, аная мындыг тайылбырны берген: «Уран түүлдүң мастери чеже-даа угаан-бодалдыг турган, бир эвес ол амыдыралдың социалдыг ужурутказын билбес болза, оон дилээшкиннери хоозун болуп артып калыр».

Бо дээрге үүгле аная чугаа эвес. Римге Юлий Райзман уран түүлдүң социал ужур-утказы ханызы-биле илереттинген киноларның бирээзи «Коммунист» деп фильмни көргүскен.

Бо фильм дугайында бодал кажан тыптып келгенин режиссёр боду безин орта билбес. Дайын сөөлүнде ирги бе? 1945 чылдың чазынында полковник Юлий Райзман «Берлин» деп документалдыг фильмни дооскан. Ол рейхстахты штурмиланын, райхканцеляриянны, дүжүп беришкин үезинде актыга ат салганын тырттырып турган. Бир дугаар тайбың хүн—май 9-түн кежээзинде түскай самолётка плёнказын чудуруп алгаш Райзман Москваже кел чыткан. Оон өске чаңгыс-даа пассажир чок. Москвага чоокшулап кел чыдырда дүмбей караңгы турган. Хеп-хенертен дээрни янзы-бүрү өңнүг оттар хөме алы берген. Ол дээрге тиилелгениң салюду болган. Райзман бир-бир соңгаларже халып барып, оон бакылап көрүп чораан. Чааскаан туттунуп чораан, ужудукчуларның кабиназынче кире халаан. Ужудукчулар ийи кижи — дайынның узун оруун эрткен хөректериниде орден, медальдарлыг улус болган. Шала аныяа «ура» деп алгырып, өөрээниниден ыглап олурган. Шала улуу Райзманга оожум чугаалаан: «Ам хамык чүве эки болганы ол-дур, моон соңгаар чурттаар апаар бис».

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ маадырлыг чоруунун үнер дөзүнүң дугайында Райзман ынчан бир дугаарында бодааны чадавас. Ам оон соонда үениң чагыын өзугаар-даа тыптып келгени чадавас. Сибирьниң улуг тудуглары эгелээн, күр черни шингээдип ап эгелээрлер. Ол хирезинде оон амы-тынынга чедип шыдавастар. Ол кинону Кубаның бир кинотеатрынга көргүзүп турда фильмде Губановту долганып келген дайынныарны залдан автомат-биле кыра адып клапкан.

«Сээн үе-черген» деп кинонуң кол маадыры улуг тудугнуң начальнигин база Василий Губанов деп адаар. Ол кино экранларга үнүп келген соонда Ленинградтың бир улуг заводунга «Инженер Губановтуң дугайында» ажылчыннар болгаш инженерлер ийи хүн дургузунда маргыжып келгеннер. Ынчан дооразындан келген кижи көрген болза, улус кино маадырының эвес, а заводта ажыллап турар инженерниң дугайында чугаалажып турган ышкаш коштур турган.

Ам Юлий Райзман «Эптиг эвилеп аалдаашкын» деп кино тырттырып турар. Ол фильм Совет Эвилелинге болгаш Италияга аңгы-аңгы үелерде болуп турган болуушкуннар дугайын көргүзер. Чаа кино кижи, гуманизм болгаш чер кырынга тайбыңның айтырыглары-биле холбашкан теманы кодүрүп турар. Мастерниң сорулгазы болгаш хүлээлгези ол чугула айтырыглар-биле ханы төрелдешкен.

А. ШЕРЕЛЬ.
(ПМА).

КИНО

ЧАА ТЫВАНЫҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Шапкын хөгжүп олурар Тыва АССР-ниң хүн бүрү чаартынып турар арнын сонуургадып көргүскен чаа журналды улуг таалал-биле магадап көрдүм. Күш-ажылчы чоннуң уран түүлүнүң дугайында бистиң алдарлыг Коммунистиг партиявыстың ада сагыш салыышкынын оон безин бүзүреп болур-дур. «Бүгү-ле эки чүвени тургузукчу, ишчи совет улуска» деп девизтиң херек кырында боттаныышкынының херечизи ол-дур. Утка-шынар талазы-биле бедик деңнелдиг ол солун кино-чүрүкту таланттылыг совет режиссерлар, операторлар, сценарийлер тургускандыр. Тыванын төөгүзүнде шаанда түү-даа эртип чадаан Хүттүң улуг Даг-Ужарын магалыг чаагай кан-демир пароход илдик чокка эртип кел чоруур, ону аныяк тыва оол хала чокка башкарып, эжиндирип келир. Ол хын дээн чалыы тыва капитанның эжи орус оол. Оларның быжыг найыралы—хая даштан быжыг. Кара-сатыштыг чалгыглар чеже-даа ону өпеңнетсе, тиилеттирбеди.

Кобальтылыг Хову-Аксын дыка солун кылдыр тырттырган. Шынап-ла аныяк шулукчүүн чигези-биле мынчаар бижээни дег:

«...Удуп чыткан Таңды сынын
Читкелепкеш, оттурган дег,
Улуг тудуг, улуг үүле
Шиизэн-дааштыг чогуп туру...»

Алдын-оол Даржаа
(«Ийи оран төлдери»).

Арат кижиниң оглу кол инженер эш Д. Монгуш ырак черден аалдап келген эжинге чедингир тайылбырны берип, ховар металл кобальт-эртинени боду касчып, дилежип, «үүжени» чиндижип турар Оон өөрү хөй националдарның төлээлекчилери. Эжишкилер найыралы—эртине-дагны чагыра бергенин шынап-ла кайгаар бис. Бо кайгамчык тоол-домакта дег өңдүр чаагай үлетпүр черин эрткен чыдын сонуургап көөр аас-кежиктиг болган мен. Барык-ла тайга сиртинде, ногаан ыыштар аразында, ак чайт, кедергей-даа чараш чаа будүрүлге чери чорду. Кожазы, артындала Тыванын тураскаалдыг сууру—Кочетово, Мойналыкты аажа бээрге, чап-чаа тудуп бүдүрген улус чурттаар сууржугажы база бар. Черле ынчаш элик-хүлбүс турлаа болган эзим-арга иштинде бажын-балгаттыг сууржугаш ышкаш ындыг каас чараш, арыг чаагай ағаар-бойдустуг оран-суурну кижи магадавас арга чок боор чүве чорду. Ажылчыннарны олче кежээ «ала-аъды»—автобузу дажыглаан, арай орайтай бээрге клувунда оюн-тоглаа чиртилээн, кино-чуруу үнгүлээн турар... Шуптузу-ла аныяк өскен хайныккан оран-суурдур дээрзин көөр бис.

Эттиг-малдыг «Элегес» совхозту көрүкчуге онзазы-биле бараалгаткан. Чонунга эптигээлдек директор эш Зверева чиңге нарын дүктүг хойлар өстүрүнче улуг кичээнгей салып, сурагжаан хойжулар аразында сүмелешкенин, бедик дүжүттү ол магалыг байлак орандан канчаар ажаап ап турарын көрдүвүс. Күш-ажылга сорук киргеннер могаг-шылаг чокка күженип, чаа бешки чылдың ажыл-үүлезин бир дем-ниг будуржүп турарын билип алдым. Оларны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң алдарлыг шиитпирлери хей-аът киирип турар болду. Национал эртем-культураның чечектелип турарын тыва филармонияның аныяк артистери уран тывызык көргүстүлер.

Тыва чоннуң ниити ынаа болгаш хүндүткели сиңниккен баштайгы тыва эмчи Кузьма Балчый-оолдуң болгаш оон дузалакчылары талантылыг аныяк тыва эмчилериниң төрээн чонунуң кадыы дээш демиселин магадап көөр бис. Олар шуптузу улуг совет улустуң, Совет чазактың ачызында медицинаның дээди өөредилге черлерин доозуп алганнар. Улуг Совет Эвилелинде эртемче орук ажык дээрзин журнал пропагандалап турар. Аныяк Тыва республиканың бурунгаар депшилгеже дидим базымын чөптүг, реалистиг көргүскен бо чаа солун журналды хөй-хөй тыва ишчилер сеткил ханыышкын-биле көөрү, сонуургаары чигзиниг чок.

С. САНДЮ.
Улуг-Хем район.

«Мосфильм» киностудиязының «Эш» деп чогаадыкчы каттыжыышкынында режиссёр Манос Захариас «Арбаттың болгаш Бабулинас кудумчузунуң булуңунда» деп фильмни чогаадып кылырын ажылдап турар. Сценарийиин авторлары Манос Захариас биле Галина Щергова.

Сюжеттиң төвүнде грек коммунист Мемос Янидистиң болгаш совет журналист Ксения Троицкаяның ынакшылының төөгүзү. Янидис Москвага ужудуп чедип келгенде маадырлар аажа танышкан. Ол фашизмге удур фильмни чогаадыр бодалдыг. Грек коммунистин лагерьлерге болгаш кара-бажыннарга эрттирген чээрби чылдары режиссёрга хөй материалды берген. Делегей өскерилген, ынчалзажок фашизм ам-даа диригг, шаандагы ышкаш, дайын хүннериндегизи дег, оон-биле демисежири Янидистиң амыдыралының хөрээ.

Мемос Янидистиң ролюнга Владимир Скоморовский (Киевтиг Леси Украинка аттыг шии театрының артизи) тырттырып турар. РСФСР-ниң улустуң артизи Людмила Чурсина Ксения Троицкаяның ролюнда ойнап турар.

ЧУРУКТА: фильмнин тырттылгаларында. Солагай талазындан оң талазынче: режиссёр Манос Захариас, артистер Людмила Чурсина биле Владимир Скоморовский.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУГ НАЗЫЛЫГ АВА

Таңды районнуң Элегес сууруну чурттакчызы Кыргыс Нончатмаа Хадакпай 14 уругну божаш, кижизидип өстүрген. Оларның чедизи оолдар. Оон хеймер уруу Долаттың хары ам 52. Кыргыс Нончатмаа чаа чылдың эгезинде 102 харлаан. Көөрү, дыннаары, кадыы эки.

Улуг назылыг ава хеймер оглу Балдар-оолдуң бажыңында чурттап олурар. Оон уруглары, оолдары безин хөй уругларны кижизиткен.

Ол узун назылыг кижи арага-даа ишпес, таакпы-даа тыртпас.

Б. КЫРГЫС.

«Эзлдек шыңгыраашты» танцылаарын танцычы бүрүзү күзеп чоруур болбайн аан. Тываның сценаларынга ук танцыны хөй-ле коллективтер, бот-тывынгыр артистер күүседип келгенин билир бис. Тыва уран түүлдүң төлээлекчилери ону Москваның сценазынга база каш катап көргүскүлээн.

ЧУРУКТА: Тес-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери «Эзлдек шыңгыраашты» күүседип турары.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРЛЕРИ

Профэвилелдериниң санаторийлеринге, пансионаттарынга болгаш дыштанылга бажыңнарынга бо чылын эткен чыдыындан 140 муң хөй — сес миллион ажыг кижи дыштаныр болгаш эмнелге курстарын эрттирер.

Профэвилелдериниң курорттар баштаар черниниң Төп Чөвүлелиниң ВЦСПС-тиң Күш-ажыл ордузунга болган хуралынга бо саннарны көргүскен. Аная санаторий-курорт албан черлериниң 1971 чылда ажылының түңнелдерин болгаш беш чылдың ийнги чылының даалгаларын күүседириниң сорулгаларын чугаалашкан.

Илеткелчи — Төп Чөвүлелдиң даргазы И. И. Козлов профэвилелдериниң кадыкшылга черлериниң олуттары эткен чылын 16 муңга өскен болгаш амгы үеде 380 муң чеде бергенин дыннаткан.

1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планында барык 118 муң олуттуг дыштанылга черлерин тударын көрген.

(СЭТА-ның корр.).

Суд залындан

Шииткелди күүсеткен

Сүүр-оол Намчылович Ооржак 1940 чылда Чөөн-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга суурга төрүттүнген, 8 класс доосканн, түскай эртемни электрик. Чадаананың хөмүрдаш разрезинге дизелистен ажылдап турган. «Хамаатыларның хуузунды өнчүзүнүң камгалалын күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-те Чарлыының 2 чүүлүнүң 1 кезээ-биле 1958 чылда 6 чылда, кижини хилипчектеп эттээн болгаш дерзин хулиган херек үүлгеткени дээш РСФСР-ниң КК 113—106 чүүлүнүң 2 кезээ-биле 1966 чылда 4 чылда хосталгазын казыттырып шиитпирип чораан.

1970 чылдың август айда Сүүр-оол Ооржак Лидия Хом-Оттуковна Ондар-биле танышкаш, өг-бүле тудуп чурттаар деп дугурушканнар. Оларның кудазы 1970 чылдың ноябрь 6-да болур деп турган. Кудага чалаан төрелдери Чадаана хоорайга ноябрь 4-те чедип келгилээн. Ол-ла кежээ Сүүр-оол Ооржактың незинниң бажыңынга болук арагалаашкын болган. Чыылганнарның аразында Сат Красный, ооң азыраан нези Сат Тоюза олар болгаш өскелер-даа турган. Ол кежээ Сүүр-оол Ооржак эзирип алгаш, угбазының оглу Сат Красныйже ийи бижек туткаш, кандыг-даа чылдаган чок черге кыжанган. Шаанда чораан сен деп аңаа чоңгээлеп, бижектер тудазыбиле ооң ужазынче каккылаап чиик кемдээшкинге таварыштырган. Сат Тоюза оттуп келгеш, Ооржакты оожургадып сургаан. Ону-даа херекке албаан. Хулиган чоруун ол үргүлчүлеп Сат Тоюзаның хөрээнче тепкилеп, ооруун сый эттеп, кадыынга аар кемдээшкин чедирген. Ооң соонда кожазы Ооржак Кертиктиң эжини үреп киргеш, ону чандыр бижектээн. Бижек бажың ханазынче кадалы берген.

Ооржак ук бажындан ийи бижээн тутпушаан үнгеш, дүне бир шак үезинде Ондар Байырның бажыңын соктаан. Эжикти ажыдып бээрге кире бергеш: «бодум улузумну өлүргүлеп кагдым, ам силерниң-биле санажыр дээш келдим» дээш Ондар Байырның холунче, ооң кадайы Донгак Үйнукпааның ооргазынче бижектеп, оларның кадыынга аар кемдээшкин чедиргеш, хулиганзыг байдал-биле өлүрерин оралдашкан.

Ооң соонда Лидия Ондарның адазы Ондар Хом-Оттуктуң бажыңын барып соктаан. Донгак Чимит-Доржу бажыңның эжинин ажыдып чыдырда доңмээнче бижектээш, чиик кемдээшкинге чедирген. Кат-иезн болур турган Ондар Бичиндек болгаш Ондар Зоя оларның иштинче ол бижектээн. Оларны эмчиге чедирип бар чорда орук ара олгеннер. Ооржак дерзин үүлгедиин уламчылап, каты болур турган Ондар Хом-Оттукту соора бижектээн. Лидия Ондарны билээнче балыглаан болгаш амы-тынынга кыжанган...

1971 чылдың апрель 5-те Ооржак баштайгы хоругдалдың камеразынган дургуннап база турган.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектер талазы-биле суд коллегиязы Сүүр-оол Ооржактың хөрөөн көргеш, РСФСР-ниң кеземге Кодекизиниң 102 чүүлүнүң «б», «г», «з» пунктулары, КК 15—102 чүүлүнүң «б», «з» пунктулары, КК 206 чүүлүнүң 3 кезээ-биле, КК 188 чүүлүнүң 1 кезээ-биле олүрүп шиидер деп дээди яла-биле шииткен. Сүүр-оол Ооржактың амы-тынын арттырарын дилээн билдириишкинин РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хандырбаан.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектер талазы-биле суд коллегиязының шииткелин күүсеткен.

Б. БЮРБЮ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылганың программазы. 13.05—Школачыларга «Одаг». Пионержи телечыынды. 13.35—Сөөлгү медээлер. 13.45—Миллионнарның ленинчи университеди. **«Социалистиг ниитилелде хөөйлу-дүрүм хөгжүлдези болгаш хамааты хүлээлгеге кижизидилге».** Дамчыдылганы юридиктиг эртемнериниң кандидады А. А. Безуглов чорудар. 14.15—Бүгү-эвилелдин телевидение болгаш радионуң орустуң улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң күүселдези-биле М. И. Глинканың чогаалдарының концерти. 15.00— **«АКШ: оң таладан эйыыл. Фюрерни дилеп турары».** Автору — Валентин Зорин. 15.30—Спортчу хүн демдеглези. 15.50—Б. Гоци — **«Турандот кадын»** Е. Вахтангов аттыг күрүне театрының шиизи.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 —**«Чоннуң чоргааралы».** Телефильм. 19.00—**«Кижи болгаш хөөйлу».** Дамчыдылга. 19.30—Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар, реклама. 19.50—Документалдыг кино.

МОСКВАДАН

20.00 — **«Музыкалыг чарлал».** 20.50 — **«Орай үнген чечектер».** Уран-чечен кино. 22.30—23.00— **«Ye».** Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи өзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Агаарның температураза даглыг районнарга 15—20, арткаларынга 23—28 градус

Кызылга бүргеп, аязыр, Хаттың күзү кошкак. Агаарның температураза 26—28 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Үениң маңы»** (1-ги, 2-ги кезектери) 10, 13.30, 17, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Крышалар адазында дайын»** 15, 20.30, **«Капитан Корда»** 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Өлүм чок Кащей»** 9, 14.40, **«Билдинмес лама»** 10.50, **«Эль-Греко»** 12.40, 16.40, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 15, **«Чажыртынган үймээнчи»** 16.20, 18.10, **«Даш чүректиг кижиниң оолдары»** (1-ги, 2-ги кезектери) 20 шактарда.

ДОСААФ-тың Кызылда автоклуву автомашина башкарып өөренирин күзөн кижилериниң курузунга дыцнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Чолаачы эрге алырынга өөредилге январь 24-те, техминимум январь 17-де эгелээр. Бирги, ийнги, үшкү класстың човаачыларын белеткээр өөредилге март 1-де эгелээр.

Өөренирин күзөөнвер Кызылда Интернациональная кудумчузунда 49 дугаар бажыңга келир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кузумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, карыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 41-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75 корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—27504.

БИРҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ХАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнү-ле чыдыр

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ЯНВАРЬ 13 ЧЕТВЕРГ № 10 (8728).

Өртөө 2 коп.

ТЫВА АССР-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

1971 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарын тыпсыр дугайында СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле «Шынның» номчукчулары чаа чылдың эгезинде танышкан болгай.

Дүүн, январьның 12-де, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралдаар залында республиканың партия, совет органнарының удуртукчулары, культура болгаш хөй-ниити ажылдакчылары чыглып келген. Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле комиссияның даргазы М. С. Хомушку сөс ап чүве чугаалаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** Күрүне шаңналының лауреаттарының дипломнарын болгаш акша шаңналын чогаалчы Сергей Бакизович **Пюрбюге**, артист Олег Дондукович **Намдараага**, чазаныкчы мастер Хертек Каштайович **Тойбу-Хаага**, композитор Алексей Бактаевич **Чыргал-оолга** тус-туста тывыскан. Эш М. К. Мендуме Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының баштайгы лауреаттарынга изиг байыр чедирип, чогаадыкчы улуг чедишкиннерни күүзүн.

Аныяк Тыва республиканың Күрүне шаңналының бир-ле дугаргы лауреаттары эштер С. Б. Пюрбю, О. Д. Намдараа, Х. К. Тойбу-Хаа, А. Б. Чыргал-оол олар бедик шаңнал дээш өөрүшкүзүн илередип, моон соңгаар-даа чоңга бараан болуп, тура-соруктуг ажылдаарын бүзүреткеннер.

(БИСТИҢ КОРР).

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Номчукчунуң репортажы

ПРАКТИКТИГ ТҮҢНЕЛДЕР

«Тыва тудуг» трестиң улептүр бүдүрүлгелер комбинадынга келгеш, ында политиктиг чырыдышкын талазы-биле өөредилгени сопуургай бердивис. Партбюродан политөөредилгени харыылап турар кижи Магдалина Афанасьевна Шаламова болду.

— Эрткен чылын СЭКП ТК «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Ында айыткан четпестер биске база долузу-биле хамааржыр. Бүдүрүлгениң ажыктын бедидерде кижи бүгүдезиниң ажыл-ишке хамаарылгазын амгы үениң негелдезинге дүүштүр эде тургузары чугула. Оны барымдаалаш, экономиктиг билиглериң үндезиннерин өөренир школаны организастаан бис. Ында бүдүрүлгеде план киллизиниң начальниги М. В. Сальников башкылап турар—деп, Магдалина Афанасьевна чугаалады.

«Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — экономиканың кол сорулгазы» деп темага кичээлди эгелээрде, пропагандист күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү деп чүл дээрзин тайылбырлап, баштай теоретиктиг айтырыгларга доктаады. Тезис бүрүзүн бадыткаары-биле чижектерни комбинаттың амыдыралындан, ажыл-чорудулгазындан алганы-биле тема улам тодаргай болу берген. Чижээ, бир ажычыңга онааштыр продукция бүдүрери 1970—1971 чылларда — чазанылга цехниге 7070 рубль, 7444 рубль, өөрүде 5,3 хуу болган. А механика цехи ол көргүзүгүү кудулаткаын дыңнаткаш, ооң чылдагааннарын билдингирибиле сайгарды.

Ажылды механизаастаар, ажыл ыагын ыын ажыглаар талазы-биле хемчеглерни алганындан комбинатка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү плавга көрдүгениниңден бедээн, ооң ачызында 22 муң рубльдиң продукциязын мурнундагы чылдан хойнү бүдүрген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугулазын айыткаш, ук көргүзүг ажылчын бүгүдезиниң, колективтиң ажылындан, күзениинкинден кайы хире хамааржырыл деп айтырыгга башкы доктааган.

Бүдүрүлгениң чеченек-хереселдериниң болбаазыраңгайы, оларны чөп ажыглаары, ажылчын күжүнүң составынга өскерилгелер, кадрларның мергежили, ажыл-херекке оларның хамаарылгазы чергелиг айтырыгларны дыңнакчылар сайгарып турдулар.

Кичээлге салган айтырыгларга хамаарыштыр чүве чугаалаан кижилериң хөй нуруузу күш-ажылдың саглыгачурумунуң дугайын хайнымышкын-биле чугаалаан. Ажыл шагын чөп ажыглаар, минута бүрүзүнде ажыктыг үүлүү кылыры дээрге эң кол курлавыр, ол колдуунда-ла ажылчын кижиниң бодундан хамааржыр түүл-дүр деп түңнелди дыңнакчылар үндүрдү.

Цехтерге анаа туруушкун хөй болуп турар. Ылаңгыя чиг-этти чогуур үезинде эккелбейн бларындан кайы хире хөй үе халас эртип турарыл дээрзин кым-даа үчётка албас.

11 айлар дургузунда комбинатка 648 кижи-хүнү прогулга чидирген. Ол дээрге хүнүүн-не 3 кижи ажылга келбейн турганы-дыр. Чүгле ол чылдагаандан 21,7 муң рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээнин кичээлдиң киржикчилери боттары санап үндүрүп келдилер. Ол туржук бир кижи-хүнү прогул дээрге ниитиин-биле 34 рубльдиң карылгазын болдурар дээрзин санаш, аңы-аңы цехтерге хамаарыштыр деннелгелерни база кылдылар.

Ооң соонда пропагандист айтырыгларлыг анкетаны ажылчынларга үлеп берди. Ында анаа туруушкунну болдурбас дээш, чүү кылаа экил, тус-тус мергежилдериниң кижилери бот-бодун солужуптар арганы калбартыр диле, ажылды капчаар эде тургузарыл, күш-ажылды организастаанында четпестер кандыгыл дээн чергелиг айтырыглар кирген болду. Ук айтырыгларга харыыны болур-чогууру-биле анализтеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң хемчеглерин алыр.

Ол хүн кичээлге 50 хире кижи олурушкан. Бо школада шупту 55 кижи бижиткен. Чүгле командировкалаан, аараан таварылгада дыңнакчылар кичээл үзүн турар.

Дыңнакчыларның составы кандыгыл? Цехтер начальниктери, инженер-техниктиг ажылдакчылар, бухгалтерлер, мастерлер, арматурщиктер, дуцаалакчылар, хептекчилер.

Улептүр бүдүрүлгелер комбинады планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар. Чаа системаның ажыктыг талаларын долу ажыглаар төлээде экономиктиг билиглер-биле кижи бүгүдезин чеченгеери чугула. Чүге дээрге продукцияның единицазын бүдүрериге үндүрер чарыгдалдарны угаазылалдыг санап билиптер кижи, камныг, камналгалыг ажылдаарыңга улам чүткүлдүг, ниитиниң хөрээ дээш идепкейжи болур-ла болгай. Продукцияның ботүнезин чингедип, орулганы ковүдедириниң чугулазын ажылчыннар кол пургулайында билип турар дээрзин пропагандист М. В. Сальников, УКБ-ниң директору В. Н. Бехтерев овалаан демдеглээр болду. Продукцияның ыңнары орулгага база дыка салдарлыг дээрзин политөөредилге системазынга өөренир бис —деп, Михаил Васильевич чугаалады.

Р. ЗЫКОВА,
Марксизм-ленинизмниң кежээки университединде журналистика салбырының дыңнакчызы.

ЯПОНИЯДАН ААЛЧЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының даргаларының чалааның өзугаар Японияның парламентизиниң чөвүлекчилер палатазының даргазы Кэндзо Коно январь 11-де Москвада келген.

Шереметьево аэродромга аалчыны ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советиниң Даргазы Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң харысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

Японияның Совет Эвилелиндеги элчини Кинья Нидзаки уткаанларның аразында бар болган.

Аэродромга журналистерге Кэндзо Кононуң медеглээни болза, Совет Эвилелиниге келирин шагдан бээр күзеп чораан мен. Моон күзелиниң боттанганы бо. Моон бо баштайгы аян-чоруум. Бо аян-чорук бистиң чуттарывыстың парламентилериниң аразында, бистиң улустарывыстың аразында пайыралчы харызааларны быжыглаарынга бараан болур дээрзинге бүзүүөр мен.

(СЭТА).

Улусчу университеттериң сорулгазы

Амгы үеде бистиң чуртта 26 муң ажыг улусчу университеттер ажылдап турар. Олар ажылчы чоннарның культуратехниктиг деңнелин бедидеринге, чаа кижини кижиндеринге улам улуг рольду ойнап турар апарган. Оларда 5,5 миллион кижи өөренип турар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улусчу университеттериниң системазын сайзырангайжыдар айтырыгны январь 11-де Москвада ажыттынган Бүгү-эвилелдиң эртем-методиктиг конференциязы чугаалажып көргеш.

Улусчу университеттериниң Төп чөвүлелиниң даргазы академик И. И. Артоболевский конференцияга илеткел кылган.

Конференцияның киржикчилери аңы-аңы темаларга эдеринчи илеткелдерни дыңнап, чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-онал солчуушкунуңга киришкеннер.

ССРЭ-НИҢ ТСЭ-НИҢ ДЫҢНАДЫЫ

I

Кара металлургияның ажылдакчылары тоску беш чылдың баштайгы чылының планын күүсеткен. 1970 чылдыы-биле деңнээрге, 1971 чылда шойну 3,3 миллион тонна, каңны 4,6 миллион тонна, кара металлдарның белен прокадын 3,4 миллион тонна, каң хоорааларны 900 муң тонна, демир рудазын 7,6 миллион тонна хойнү бүдүрген.

II

Өөнүт металлургияның ажылдакчылары металлдарның чугула хевирлерин: алюминий, чес, цинк, коргулчун, никель болгаш өскелерни-даа будүрер талазы-биле чыл планын күүсеткен.

III

Чурттуң нефтичилери планын күүсеткен: улус ажылагыйы 1970 чылдыыдан 23 миллион тонна хөй нефтини алган.

IV

1971 чылда 163,7 миллиард рубль түңге доктааткан үүрмектеп садар бараан саарылгазының күрүне планы күүсеттинген.

1970 чылдыы-биле деңнээрге, үүрмектеп садар бараан саарылгазы деннештирген өртектерни ёзугаар алырга 7 хуу көвүдээн.

КЫЗЫЛ ТУКТАРНЫ ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском 1971 чылда кодээ ажыл-агый талазы-биле социалистиг чарыштың түңнелин чугаалажып көргеш. Район ниитизи-биле кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын дүктен өскезин күүсеттээн. Ынчангаш колхоз болгаш совхозтар аразынга шилчин чоруур Кызыл туктуу кайы-даа ажыл-агыйга тывыспас деп шиитпирлээн.

Мал ажылының продуктуларын будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга (эргелекчизи Ооржак Каң-оол) болгаш «Барлык» совхозтуң хойжу бригадазынга (бригадири Ооржак Хеймек-оол) райкомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын хевээр арттырган.

(БИСТИҢ КОРР).

Колхозтан медээлер

Баштайгы олча

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң малчыны Седен-Дамбаа Ооржактың коданында малы хүр. 254 төрүүр хоюндан 76 хой төрээн. Ооң иштинден 14 хой ийистээн. Чаш хураган шупту мендя.

Эрткен чылын хойжу чүс төрүүр хойга онааштыр 94 хураганы ап, 2 кг 500 грамм ажыг дүктү бир хойдан кыргаан. Бо чылын малчын төрүүр чүс хойга онааштыр чүс хураганы ыяап-ла адыр деп сорулганы салган ажылдап турар.

* * *

Ол-ла колхозтуң хойжузу Тойбу Салчактың коданында төрүүр 201 хойдан 170 хой хураганнаан. 30 хой ийистээн. Ам ыда 200 хураган онча-менди доругуп турар. Малдың ниити байдалы эки.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЭКИ АЖЫЛДААН

Бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери беш чылдың бирги чылында эки ажылданнар. Пландан ажыр 3120 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган, а 2988 муң рубльдиң продукциязын көрдүгениниңден хойнү бүдүрген. Ол көргүзүглер эрткен чылдыындан хөй болган.

Хоорайның 24 үлетпүр бүдүрүлгелериниңден 22-зи продукция сайгарарының чыл планын чедиишкинниг күүсеткен.

Пландан ажыр 3800 муң киловатт-шаг электри энергиязын, 78 муң тонна хөмүр-дашты, 200 тонна ажыг зэт продуктуларын, 300 тонна ажыг үс-саржагны будүрген.

Эрткен чылын хоорайның үлетпүр будүрүлгелеринге күш-ажылдың будүрүкчүлүү 105,5 хуу күүсеттинген.

Амгы үеде хоорайның үлетпүр будүрүлгелери тоску беш чыл планының ийиги чылының планныг даалгаларын база-ла ажыр күүседир дээш шалыпкын ажылдап турар.

К. МААДЫ.

Шынарлыг, хуусаазында доозар

«Тыва тудуг» трестиң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга Кызылдың, Ак-Довуракты, Хову-Аксының тудуг организацияларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бригадирлер, мурнакчы тудугжулар киришкен.

Эрткен чылдың ажыл-ижиниң түңнелиниң болгаш бо чылгы сорулгаларның дугайында илеткелиге трестиң эргелекчизи эш Ондар эрткен ажыл-агый чылының четпестерин илередип, ам организакчы болгаш шалыпчы ажылдап, техниктиг деңшилгениң чаа аргаларын будүрүлгеге калбаа-биле ажыглаарынче кичээнгейни углаан.

Ак-Довуракты, Кызылдың тудуг эргелелериниң удуртукчулары эштер Жук, Остапец, Новицкий, Казанцев олар баштай сонал бергеш, капитал тудугну хогаудериге чылдан чылче шаптыктан турар четпестериниң кол чылдагаанларын шүгүмчүлекчи ёзу-биле илередириниң орнунга, боттарының харылап турар участоктарында бар эвээш, бичии чедишкиннерге доктаап, мактаныр хөөнүү илергейлээн. Ылаңгыя эш Остапец Кызылдың хөй каът тудуларының чүге багай шынарзыг болуп турарын, күш-ажылдың организастыг деңнели чүге куду болуп, үрей кылышкынларның канчан ыытыы турарын, ылаңгыя химиктиг апталга фабриказын, Радио бажыңын, профессионал-техниктиг училищени, 5 каът чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирери чүге хожудап келгеннин чылдагаанын илеретпээн. Эрткен чылда ол эргелел тудугларга 37 муң рубльдиң үрей кылышкынын болдурган. Ол эргелелдиң тудуг объектилери эрткен чылын туйбу болгаш өске-даа материалдар-биле чедир хандырынмайн келгениниңден тудугларның ажыглалга кирер хуусаазы дыка хожудаанын санал бергеннер ыын илереткен. Ол эргелел керээ ёзугаар тудуг планын чүгле 88,2 хуу күүсеткен, 699 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылы кылдынмаан. Бүдүрүлге бодунуң күжү-биле планын 92,3 хуу күүсеткен. Ол ышкаш «Кызыл» үлетпүр тудуг» эргелели керээ ёзугаар тудуг кылыры чүгле 65,3 хуу чедиргеи. 1915 муң рубльдиң ажылын чедир кылбаан, а бодунуң күжү-биле тудуг тударын чүгле 43,8 хуу күүсеткен. «Кызыл тудуг» эргелели (начальниги эш Остапец) эрткен чылдың 6 айларында тудугмонтаж ажылдарының ботүнезин 236 муң рубльге улаттырган факт база бар. А «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели (начальниги эш Казанцев) ону эрткен чылдың августа 70,7 муң рубльге улгаттырган. Тудуг ажылының бот-үнезин кызырарының орнунга ону остүрер чоруктар № 48 тудуг эргелелинде (начальниги эш Новицкий) база бар.

Хову-Аксында бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогу мурнунда салган сорулгаларын база ыракта чедир күүсеттейн турар. Ылаңгыя бодунуң күжү-биле тудуг кылырын 84,6 хуу чедиргеи. Ак-Довуракта тудуг эргелелиниң начальниги эш Жук чедишкиннери чугаалаан, ылаңгыя «Тыва даг-дугу» комбинаттың болгаш, ында Культура ордузунуң тудуглары чүге эң-не хожудаңгай деңнел-биле кылдының турарының ужурун илередип, бар аргаларны, иштики курлавырларны эки ажыглаарынче чугула кичээнгейни углаваан. Ол Ак-Довуракта № 11 автобаазаның машиналарының долузу-биле ажыглаттынмайн турарылан тудуг материалдары чогуур үезинде чедирттинмейн келгенин, № 48 тудуг эргелелиниң ында участогунуң шеверлекчилериниң күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериче сагыш салбастаанын шүгүмчүлээн.

Өске-даа тудуг объектилериниң чамдык четпестер турза-даа, «Тыва тудуг» трест 1971 чылда көрдүнген будүрүлге объектилерин ажыглалга киирериниң планын күүсеткен. Оон ашыда Кызылда 964 уруглар өөренир школаны, 140 олуттуг уруглар садыы, 72 олуттуг кафени, эмнелге комплексинде 40 орунлуг корпусту, 19941 дөрбелчин метр шоолдуг чуртталга шолун ажыглалга киирген. Керээ ёзугаар тудуг кылыры 1970 чылдыынга деңнээрге 17,8 хуу, эргелелериниң бодунуң күжү-биле күүседириниң хемчээли 7,3 хуу өскен. Ак-Довуракты тудугжулары эрткен чылда бедик көргүзүглериг ажылдаан. Олар тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1970 чылдыыдан 60,7 хуу остүрген. № 48 тудуг эргелели чыл планын 107,9 хуу күүседип, база эки түңнелдиг болган.

Чамдык тудуг эргелелериниң болгаш участоктарының багай ажылдаанындан трест ниитизи-биле чуртталга тудуун ажыглалга киирериниң плавын күүсеттээн. Чыл планында көрдүнген чуртталга шолун ажыглалга киирериниң күүселдези чүгле 84,8 хуу четкен. Шеверлел ажылдары кылыр ажылчынар чедишкеннинден чуртталга бажыңнарын ажыглаалга киирери хожудаан. 600 олуттуг профессионал-техниктиг училищениң бажыны болгаш Хову-Аксында 500 олуттуг Культура бажыны 1971 чылда ажыглалга кирбээн.

Трестe күш-ажылдың будүрүкчүлүү 1970 чылга деңнээрге 5 хуу өскен. Кызылдың, Ак-Довуракты дашчылар, шеверлекчилер бригадаларынга күш-ажылды ыын организастап, оларны херектиг материалдар-биле үзүктел чокка хандырганындан көргүзүг бедээн. Туйбу хаваалар салырының бедик мергежилдиг мастерлери Семён Санданның, Федор Фокиниң, Сергей Сендажиниң, Даваарын Калдар-оолдуң, Монге-Назын Дмитровтуң бригадаларында кайы хөй. Оларның ачызында анаа туруушкуннар, катан эде кылыр чоруктар болдунмайн турар. Эш Фокиниң удурткан дашчылары хүнде ийи эстегче ажылдап, чылда барык 120 квартираны кылын турар.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниге шаптыктыг түүлүүн бирээзи ажыл шагын үзери болуп келген. Үрей кылган хамык ажылды катан эде кылыры, материал чогундан анаа туруушкуннар база шаптыктыг. Эрткен чылда «Кызыл тудуг» эргелели — 1408, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели 2350, № 48 тудуг эргелели — 2698, Ак-Довуракты тудугжулары — 2920 кижи хүнүн үскен. Ооң уламындан 217 муң рубльдиң тудуглары чедир кылбаан. Ол ышкаш эстегчеглер аразының ажык чок анаа туруушкунундан 1776 кижи-хүнүн чидирген. Оон 38 муң ажыг рубльдиң ажылы будүрүүр болур ийик.

Хуралдың киржикчилери саналдарынга Кызылда, Ак-Довуракта үлетпүр будүрүлгелер комбинаттары эки ажылдаанын демдеглээн. Техниктиг деңшилгениң мурнакчы аргаларын ажыглап, күш-ажылды будүрүкчүлүүн өстүрериниче объект бүрүзүн айыткан хуусаада дужаарынче кичээнгейни углап, өске-даа сорулгаларны чедип алырын дугуруккан. Беш чылдың ийиги чылының даалгаларын ыык хуусаада күүседир талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин хүлээп алган СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. П. Попов анаа киржип, чүве чугаалаан.

О. ОХЕМЧИК.

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОН, ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ХООЙЛУЛАРЫН КҮШТҮГ БОЛДУРУП БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ

ДОКТААЛЫ

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлуларын хүлээп алыры-биле холбаштыр Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Советиниң **доктаадыры болза:**

1. «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлуларын оларны парлаан хүнүнден эгелээш күштүг деп санаар.

2. «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлулары-биле дүүштүр Тыва АССР-ниң Хоойлуларын күштүг болдуруп бадылаарынга чедир ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай Советтериниң ажыл-чорудулгазын таарыштырып турар акт-шиитпирлер, бир эвес бо Хоойлулардан карыышпас болза оларны ажыглаарын доктаадыр.

3. «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлуларынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Хоойлуларын хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунге дагыр.

4. «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң дугайында» болгаш «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлуларынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Чазаанын шиитпирлерин хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл,
1971 чылдың декабрь 28.